ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ ILIMLER AKADEMIYASÍ
QARAQALPAQSTAN BÓLIMI
QARAQALPAQ GUMANITAR ILIMLER ILIM IZERTLEW INSTITUTÍ

QARAQALPAQSTAN GUMANITAR ILIMLERINIŃ AKTUAL MÁSELELERI

tamasındaǵı f.i.d. N.Dawqaraevtıń, t.i.d. Y.Dosumovtıń 120 jıllıǵına, f.i.d., akademik H.Hamidovtıń, t.i.d., professor M.Mambetullaevtıń hám kórkem óner iliminiń kandidatı A.Allamuratovtıń 90 jıllıǵına baǵıshlanǵan

Republikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası materialları

TOPLAMÍ

Nókis qalası, 2025-jıl 21-noyabr

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ ILIMLER AKADEMIYASÍ
QARAQALPAQSTAN BÓLIMI

QARAQALPAQ GUMANITAR ILIMLER ILIM IZERTLEW INSTITUTÍ

QARAQALPAQSTAN GUMANITAR ILIMLERINIŃ AKTUAL MÁSELELERI

atamasındaǵı f.i.d. N.Dawqaraevtıń, t.i.d. Y.Dosumovtıń 120 jıllıǵına, f.i.d., akademik H.Hamidovtıń, t.i.d., professor M.Mambetullaevtıń hám kórkem óner iliminiń kandidatı A.Allamuratovtıń 90 jıllıǵına baǵıshlanǵan

Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası materialları

T O P L A M Í

NÓKIS
"NUR TURAN PRINT"
2025

УОК 001(575.172)(08)
КБК72ya43
Q 50

Qaraqalpaqstan gumanitar ilimleriniń aktual máseleleri // f.i.d. N.Dawqaraevtıń, t.i.d. Y.Dosumovtıń 120 jıllıǵına, f.i.d., akademik H.Hamidovtıń, t.i.d., professor M.Mambetullaevtıń hám kórkem óner iliminiń kandidatı A.Allamuratovtıń 90 jıllıǵına baǵıshlanǵan Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası materialları. – Nókis: "NUR TURAN PRINT", 2025. – 392 b

Bul toplam Ózbekstan Respublikası Ilimler akademiyası Qaraqalpaqstan bóliminiń 2025-jılı social-ekonomikalıq rawajlandırıw baǵdarında ámelge asırılatuǵın ilajlardıń (№01-12/15-32. 25.01.2025 j.) Jol kartası hám Qaraqalpaq gumanitar ilimler ilim-izertlew institutınıń 2025-jıl 30-maydaǵı 5-sanlı Ilmiy keńesiniń qararına muwapıq f.i.d. N.Dawqaraevtıń, t.i.d. Y.Dosumovtıń 120 jıllıǵına, f.i.d., akademik H.Hamidovtıń, t.i.d., professor M.Mambetullaevtıń hám kórkem óner iliminiń kandidatı A.Allamuratovtıń 90 jıllıǵına baǵıshlanǵan Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materialları tiykarında tayarlandı.

Toplamda respublikamızǵa belgili qánige ilimpazlar menen doktorantura, magistraturada tálim alıp atırǵan jas alımlardıń jańa ilimiy baǵdardaǵı maqalaları orın alǵan.

Juwaplı redaktorlar:
Alniyazov A.I., Bekimbetov A.M.

Baspaǵa tayarlawshılar:
Nurjanov S.U., Davletyarov M.M., Sayımbetov Sh.O.
Óteniyazov P.J., Bekbauliev A., Rzamuratova Z

Ózbekstan Respublikası Ilimler akademiyası Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq gumanitar ilimler ilim-izertlew institutı Ilimiy keńesiniń 2025-jılı 14-noyabr sánesindegi 11-sanlı qararı menen baspaǵa usınılǵan.

Konferenciya materiallarınıń mazmunı hám durıslıǵına hárbir avtor hám ilimiy basshı juwapker. Shólkemlestiriwshiler hám baspa maǵlıwmatlardıń durıslıǵı ǵana juwapker emes.

ISBN 978-9910-585-42-5
© "NUR TURAN PRINT" baspası, 2025

ijtimoiy mazmun yuklanishi bilan alohida mohiyat kasb etadi. Shoir asarlaridagi har bir soʻz zamirida uning falsafiy qarashlari oʻziga xos tarzda namoyon boʻladi. Ijtimoiy dard boʻrtib turuvchi har bir asarida shoir kishining yaxshilikka intilishi, yomonlikdan saqlanishi, aql bilan ish tutishi, shukronalik bilan hayot kechirishi kerakligini uqdiradi.

ADABIYOTLAR:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – T.: Xalq merosi, 2004.
2. Ikrom Otamurod. Tavr. – T.: Yangi asr avlodi, 2005.
3. Ikrom Otamurod. Xaritaga tushmagan joy. – T.: Sharq, 2011.
4. Ikrom Otamurod. Sen // She’rlar va doston. – T.: Qatortol-Kamolot, 1999.
5. Otamurod Ikrom. Huviyyat. – T.: Yangi asr avlodi, 2019.
6. Otamurod Ikrom. Sukut sadosi. – T.: Adabiyot, 2021.

ЯПОН БОЛАЛАР АДАБИЁТИНИНГ РИВОЖИДА ЖУРНАЛЛАР ҲАМДА ГАЗЕТАЛАРНИНГ ЎРНИ

Қосимова Г.Б.

Тошкент давлат шарқшунослик университети, Тошкент шаҳри

Япон болалар адабиёти, яъни болалар учун катталар томонидан яратилган, бадиий ва тарбиявий вазифаларни уйғун ифодаловчи адабиёт, ўзининг шаклланиши ва такомиллашувида ихтисослашган даврий нашрлар – журналлар ҳамда газеталар фаолияти билан узвий боғлиқ бўлган. Бу нашрлар жанрлар тизимини белгилаш, янги бадиий услубларни синовдан ўтказиш ва миллий болалар маданиятини шакллантиришда ҳал қилувчи омил сифатида намоён бўлди.

Мэйжи ислоҳотига (1868) қадар Японияда болалар учун мўлжалланган адабиёт асосан ксилография усулида босилган иллюстрацияли китоблар – (халқ эртаклари) ва 絵 (расмли китоблар) шаклида мавжуд бўлган. Бироқ мунтазам болалар насри фақат Мэйжи давридан кейин ривожлана бошлади [CollinsW.O.,2014. – 30-49].

XIX асрнинг иккинчи ярмида амалга оширилган модернизация жараёнлари болалар маданиятининг институционал ривожланишини рағбатлантирди ва натижада журнал ҳамда газеталар фаолияти йўлга қўйилди [菅忠道, 1983. – 427]. Шу билан бирга, 1872 йилда мажбурий таълим тизимининг жорий этилиши болалар учун мўлжалланган адабий материалларга бўлган талабни сезиларли даражада оширди [CollinsW.O.,2014. – 51].

Бу даврдаги илк болалар журналларидан айримлари қуйидагилар эди: (“Ёшлар боғи”, 1888) – болалар ҳикояларига ихтисослашган илк нашр бўлиб, инглиз тилидаги Little Folksжурнали асосида яратилган [WilliamsK.H., 2013. – 118];

国 (“Кичкина фуқаро”, 1889); (“Япон йигити”, 1889).

Айнан (“Япон йигити”) журнали орқали машҳурликка эришган (“Хакубункан”) нашриёти кейинчалик 学 (“Ёшлар адабиёти тўплами”) номли туркумни нашр эта бошлади. Ушбу тўпламнинг биринчи жилди – Ивая Сазанамининг「こがね丸」(“Коганэмару”, 1891) асари – япон болалар адабиётининг амалий бошланиши [菅忠道, 1983. – 427] сифатида эътироф этилган. Асарнинг катта муваффақияти натижасида 24 жилддан иборат тўплам яратилган бўлиб [犬飼和雄, 1989. – 7-25], у янги адабий анъананинг пойдеворини қўйган эди.

Шу билан бирга, журналлар хорижий адабиёт таржималарини ҳам фаол нашр эта бошладилар. Масалан, Вакамацу Шизуконинг「小公子」(Кичкина лорд Фаунтлерой, 1890-1892) романи 学雑 (“Аёллар журнали”) саҳифаларида босилиб, япон болалар насрида роман жанри ва христиан ахлоқий ғояларини киритган илк намуна [菅忠道, 1983. – 427] сифатида муҳим аҳамият касб этди.

Тайшё (1912-1926) давридаги ижтимоий ва иқтисодий эркинлик муҳити болалар журналларининг янги босқичда ривожланишига туртки берди. Бу даврда 少女 (“Қиз”, 1913), 少年倶楽部 (“Ёшлар тўгараги”, 1914) ва 良友 (“Яхши дўст”, 1916) каби нашрлар кенг ўқувчилар орасида катта шуҳрат қозонди.

1918 йилда Сузуки Миэкичи томонидан таъсис этилган 赤い鳥 (“Қизил қуш”) журнали япон болалар адабиётида янги эстетик йўналишни бошлаб берди [菅忠道, 1983. – 427]. Унинг асосий мақсади болалар учун юксак бадиий даражага эга, маънавий соф асарлар яратишдан иборат эди [CollinsW.O.,2014. – 58].

“Қизил қуш” ҳаракати ўша даврдаги мафкуравий ва тарбиявий руҳда ёзилган заиф ҳикояларга қарши эстетик ва маънавий реакция сифатида майдонга келди.

Журнал орқали 童話 (болалар эртаклари) ва 童謡 (болалар қўшиқлари) жанрлари янги босқичга кўтарилди. Унда Акутагава Рюноскэнинг「蜘蛛の糸」(“Ўргимчак толаси”) ва Аришима Такэонинг「一房の葡萄」(“Бир шингил узум”) асарлари чоп этилди [菅忠道, 1983. – 427].

Шёва даврининг (1926-1989) илк босқичи оммавий матбуотнинг жадал ўсиши билан бирга давлат мафкураси таъсиридаги идеологик назоратнинг кучайиши билан тавсифланади. Масалан, 少年倶楽部 (“Ёшлар тўгараги”, 1914) журнали 1929-1934 йилларда ойига ўртача 642 000 нусхада тарқатилиб, болаларни императорга садоқат ва ватанпарварлик руҳида тарбиялашни мақсад қилган [Collins W.O.,2014. – 53].

Шу даврда пролетар болалар адабиёти ҳам шаклланди. 無産者新聞 (“Пролетар газетаси”) нашрининг コドモノセカイ (“Болалар дунёси”) рукни таъсирида生活童話(“ҳаёт эртаклари”) жанри вужудга келди[菅忠道, 1983. – 427]. Бу асарлар болалар ҳаётини реал ижтимоий ҳақиқат асосида тасвирлашга интилган, аммо кўп ҳолларда цензура билан чекланган.

1941 йилда ташкил этилган 日本小国民文化協会 (“Япон кичик фуқаролар маданияти уюшмаси”) болалар адабиётини давлат назорати остига олди. Унинг 小国民文化 (“Болалар маданияти”) журнали уруш ғояларини улуғловчи ва қурбонлик

мафкурасини тарғиб этувчи асарларни чоп этди.

Иккинчи жаҳон уруши якунлангач, япон жамиятида демократик қадриятлар устувор бўлиб, болалар адабиётида ҳам инсонпарварлик, эркин фикр ва маънавий тикланиш ғоялари илгари сурилди.

1946 йилда 100 дан ортиқ янги болалар журнали ташкил этилди [CollinsW.O., 2014. – 88-104]. Улар орасида 赤とんぼ (“Қизил ниначи”, 1946-1948) журнали алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, у “Қизил қуш” анъаналарини давом эттирган ҳолда меҳр-муҳаббат, инсонпарварлик ва маънавий поклик ғояларини тарғиб этди. Бироқ янги авлод визуал маданиятга, яъни манга (漫画) комиксларига кўпроқ қизиқиш билдиргани сабабли, анъанавий журналлар оммавийликни йўқотди [CollinsW.O., 2014. – 89-104].

Шу билан бирга, 1960 йилда Исии Момоко ва Ватанабэ Сигэо иштирокида ташкил этилган 子どもと文学 (“Болалар ва адабиёт”) журнали япон болалар адабиётида илк бор илмий-таҳлилий ёндашувни жорий этиб [CollinsW.O.,2014. – 102-103], соҳанинг сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарилишига асос солди.

Шундай қилиб, XIX аср охиридан то XX асрнинг иккинчи ярмигача бўлган даврда журналлар ва газеталар япон болалар адабиётининг барча босқичларида илк бадиий асарлар яратилишидан тортиб, Тайсё давридаги адабий янгиланишлар, уруш йилларидаги идеологик йўналиш ва урушдан кейинги тикланиш жараёнларигача марказий ўринни эгаллади. Улар фақат адабий жараёнларни ифодаловчи восита эмас, балки янги авлод дунёқарашини шакллантирувчи, маънавий мулоқотни таъминловчи ва миллий эстетик онгни ривожлантирувчи асосий маданий институт сифатида болалар адабиётининг илмий ва институционал пойдеворини мустаҳкамлади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Collins W. O. Japanese childrens historical fiction up to 1983: a critical assessment of its place within Japanese childrens literature. Diss. Loughborough University, 2014.

2. Williams K.H. Visualizing the Child: Japanese Children’s Literature in the Age of Woodblock Print, 1678-1888. Harvard university. 2013.

3. 犬飼和雄「文体から見た日本児童文学の誕生」. 社会労働研究, 35(3・4), 1989. – pp.7-25.

4. 菅忠道「菅忠道著作集」第1巻日本の児童文学. あゆみ出版. 1983. - 427 p.

MAZMUNÍ

Ádebiyattanıw

Bekbergenova Z.U. – Nájim Dáwqaraevtıń ómiri hám dóretiwshilik iskerligi...... 3

Utambetova A.J. – N.Dáwqaraev qaraqalpaq prozasınıń tiykarın salıwshı ilimpaz... 12

Bekbergenova A.U. – N.Dáwqaraev jaratqan ocherk janrınıń ózine tán kompoziciyası hám onıń ahmiyeti.. 16

Бегмуратова Г.А. – Н.Дәўқараевтың "Интернатта" гүрриңин оқытыўда сын пикирлеў ҳәм дөретиўшилик қәбилетлерин раўажландырыў усыллары 19

Nuratdiynova L. – Nájimatdiyin Saǵatdiyin ulı Dáwqaraevtıń «Ómir máwritleri hám miyrasları» haqqında... 22

Bazarbaeva J. – Qaraqalpaq ádebiyatında dramaturgiya janrınıń qáliplesiwi (N.Dáwqaraev «Alpamıs» pesası)... 25

Bekbergenova Z.U. – Házirgi povestlerdiń rawajlanıw baǵdarların belgilewde kompoziciyanıń áhmiyeti... 27

Utambetova A.J. – Ǵárezsizlik dáwiri gúrrińlerinde sheberlik máselesi................ 32

Tleuniyazova G.B. – Lirikada hayal obrazınıń strukturalıq-germenevtikalıq talqını... 37

Sayımbetov Sh.U. – Qaraqalpaq poemalarında ritorikalıq úndewlerdiń qollanılıwı hám kórkemlik xızmeti (I.Yusupovtıń «Dala ármanları», K.Raxmanovtıń «Shól dástanı», T.Mátmuratovtıń «Urıs dártleri» poemaları mısalında)............................ 41

Jumaeva S.Ch. – Ikrom Otamurod she'riyatidagi yetakchi ijtimoiy motivlar......... 44

Қосимова Г.Б. – Япон болалар адабиётининг ривожида журналлар ҳамда газеталарнинг рни.. 48

Sattorova D.O. – "Devoni Sa'diy" manbalari tasnifi.................................. 51

Ko'chimov U.Q. – Amerika ilmiy fantastikasida texnologik taraqqiyot va insoniyat taqdiri masalasi tasviri.. 58

Khujaeva Sh. – "Hibat ul-haqoyiq" da dunyo obrazining badiiy-falsafiy ifodasi... 60

Musaev I.X. – Zahiriddin Muhammad Bobur ijodining estetik va falsafiy talqini saidbek hasanov tadqiqotlari da... 65

Hámzeev Á. – Yassawiya tariqati hám Yassawiy izbasarları................................. 67

QARAQALPAQSTAN GUMANITAR ILIMLERINIŃ AKTUAL MÁSELELERI

atamasındaǵı f.i.d. N.Dawqaraevtıń, t.i.d. Y.Dosumovtıń 120 jıllıǵına,
f.i.d., akademik H.Hamidovtıń, t.i.d., professor M.Mambetullaevtıń hám
kórkem óner ilimиniń kandidatı A.Allamuratovtıń 90 jıllıǵına baǵıshlanǵan
Republikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyası materialları

T O P L A M Í

NÓKIS– «NUR TURAN PRINT» – 2025

Redaktorı A. Tirkeshova
Kórk.redaktorı N. Djumabaev
Tex.Redaktorı N. Qaypbergenova

Original-maketten basıwǵa ruqsat etilgen waqtı 20.11.2025.
Formatı 84x108 $^{1}/_{8}$. Tip «Times New Roman» Garniturası.
Kegl 14. Ofset qaǵazı. Ofset baspa usılında basıldı.
Kólemi 18.0 b.t. Nusqası 50 dana.
Bahası shártnama boyınsha.
Buyırtpa № /25.

Baspa licenziyası 940893. 25.01.2021. sánesinde dizimnen ótken.

«NUR TURAN PRINT» baspası, 230100,
Nókis qalası, Zıyalı kóshesi, 40 úy.

«NUR TURAN PRINT» tipografiyasında basıp shıǵarıldı.